

УДК 387.01

*І. І. Коновальчук,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
доцент, кандидат педагогічних наук, докторант*

Теоретичні й технологічні аспекти експертизи освітніх інновацій

У статті визначені теоретичні засади й технологія проведення експертизи освітніх інновацій, результати якої виступають основою прийняття рішення щодо реалізації обраних нововведень у конкретному навчальному закладі. Комплексним об'єктом експертизи є інновація і технологія її впровадження, а також готовність навчального закладу до реалізації обраного нововведення.

Ключові слова: експертиза, експертиза освітніх інновацій, критерії експертизи, експертна група, технологія експертизи.

Експертиза виступає засобом аналізу, оцінювання, класифікації, прогнозування особливостей впровадження та можливих результатів нововведень у відповідності з певними нормами. Теоретичні й прикладні аспекти проведення експертизи освітніх інновацій розробляються С. Братченком, Л. Бурковою, Л. Даниленко, В. Докучасвою, Г. Ігнатієвою, Т. Новиковою, І. Підласим, Г. Прозументовою, Л. Ребухою, В. Слободчиковим, А. Фурманом, Г. Щекатуновою, В. Ясвіним та ін. Разом з тим, у роботах, присвячених цій проблемі, відсутній комплексний аналіз вихідних засад і технології проведення експертизи освітніх інновацій та можливостей використання її результатів в організації інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. У багатьох випадках, як свідчить практика, експертна оцінка інновацій проводиться формально, або й

взагалі не проводиться. При такому підході зростають ризики, пов'язані з реалізацією нововведень, які не відповідають реальним потребам розвитку навчального закладу й не привносять необхідних змін у педагогічну систему.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних основ і технології експертизи освітніх інновацій, результати якої виступають основою прийняття рішення щодо реалізації обраних нововведень у конкретному навчальному закладі.

Сутність експертизи та її місце в інноваційному процесі визначається дослідниками виходячи з її практичної спрямованості на забезпечення обґрунтованої доцільності вибору й реалізації інновацій. У самому загальному вигляді експертизу розглядають як виявлення питань, що не мають очевидної відповіді, з опорою на думку спеціалістів з даного питання. До експертизи прийнято звертатися у тих випадках, коли немає готових рішень й інформація, яка шукається, не може бути отримана за допомогою інструментальних методів [2, с. 26.].

У функціональному призначенні "експертиза інновацій – це складний процес, який включає в себе: діагностику інноваційної ідеї на предмет її новизни, своєчасності, можливості реалізації й актуальності; оцінювання очікуваного результату від здійснення інновації на предмет її педагогічної доцільності, практичності та теоретичної значущості; прогнозованість отримуваних кінцевих результатів від впровадження інновації на предмет її життєздатності та конкурентоспроможності" [1, с. 13].

Проведення експертизи як правило ініціюється безпосередньо запитом суб'єктів інноваційного освітнього процесу (навчальними закладами, їх керівництвом, окремими педагогами чи їх творчими групами) і потребує інтеграції педагогічної науки й практики. Кваліфікована експертиза дає змогу оцінити як сильні сторони, так і визначити недоліки й слабкі місця інновацій, щоб уникнути проблем в процесі їх впровадження.

Повноцінна експертиза можлива при наявності трьох її змістових моментів: якщо відомо, що оцінюється (об'єкт експертизи), якщо існують

способи оцінювання (процедури експертизи), якщо виявлені вихідні основи оцінки (критерії експертизи). Останній момент у ситуації інноваційних змін є найбільш проблематичним [7, с. 24].

Зазвичай об'єктом експертизи визначають інноваційні проекти педагогічних систем, процесів, авторські розробки програм, навчально-методичних комплексів, технологій, засобів тощо. Сутнісне зауваження щодо об'єкту експертизи інновацій дає В. Слободчиков, виходячи із розуміння інновації як впровадження нововведення в поточний процес. Тут виникають відразу два об'єкти експертної оцінки: саме нововведення і способи (або умови) його впровадження; причому в понятті інновації обидва ці об'єкти зрощені, один без іншого не мають сенсу [7, с. 24]. Вважаємо за необхідне розглядати об'єкт експертизи інновацій також у ракурсі суб'єкта їх реалізації – навчального закладу. З цієї позиції виникає задача оцінки готовності навчального закладу і його педагогічного колективу до реалізації певної інновації. Тому об'єктом експертизи виступає також інноваційний потенціал навчально-виховного закладу, який за визначенням М. Радченко виявляється у сукупності різних видів взаємопов'язаних ресурсів, ефективно використання яких складається в єдину систему реалізації інновацій [5, с. 17]. Таким чином комплексним об'єктом експертизи є інновація і технологія її впровадження, а також готовність навчального закладу до реалізації обраного нововведення. Предметом експертизи є встановлення педагогічної цілевідповідності та потенціалу інновацій, представлених для оцінювання, визначення можливостей і умов їх впровадження у конкретному навчальному закладі, прогнозування результатів практичної реалізації нововведення.

Практична спрямованість експертизи освітніх інновацій проявляються в наступних функціях: інформаційно-аналітичній; оцінювальній, прогностичній, нормативній, консультативній.

Узагальнення результатів аналізу наукових досліджень [4; 5; 8] і практичного досвіду експертизи освітніх інновацій дозволяє систематизувати її основні завдання:

- аналіз якості інновацій з точки зору їх наукової обґрунтованості й технологічної розробленості;
- оцінка змісту й потенціалу освітніх інновацій з позицій вирішення протиріч і розвитку педагогічної системи навчального закладу;
- проведення аудиту ресурсів навчального закладу для визначення його можливостей реалізації обраного нововведення;
- визначення відповідності інноваційних проектів вимогам нормативно-правових актів, актуальним потребам та інтересам учасників навчально-виховного процесу;
- оцінка можливих ризиків й передбачення проблем у процесі реалізації нововведення;
- вироблення рекомендацій і надання консультацій щодо використання інновацій у конкретному навчальному закладі;
- створення інформаційної основи для прийняття управлінських рішень, пов'язаних з реалізацією стратегії інноваційного розвитку навчального закладу.

При визначенні змісту, виборі форм, методів і процедур експертизи освітніх інновацій необхідно дотримуватися наступних принципів: комплексності оцінки інновації та інноваційного потенціалу навчального закладу; відкритості й публічності роботи й рішень експертів; об'єктивності й зрозумілості критеріїв оцінювання; діалогу, конструктивної співпраці експертів і замовників експертизи; компетентності спеціалістів, що беруть участь у роботі експертної групи; ініціативи авторів у подачі заявок, визначення кола питань і проблем, які необхідно з'ясувати в ході експертизи; спрямованості експертних дій, думок і суджень на підтримку і розвиток інноваційної освітньої практики.

Оскільки інновація оцінюється як об'єкт майбутньої реальності, то прогнозування як діяльність, що спрямована на висунення судження про відносно невідомі, як правило, майбутні події виступає технологією експертного прогнозування [6, с. 35].

Прогностичний характер і проблемність експертизи освітніх інновацій полягає в специфіці її об'єкта, який існує в ідеальному плані як проект майбутньої нової дійсності. Проблема в тому, що, по-перше, приходится оцінювати те, що не завжди можна співвіднести з певними існуючими стандартами, нормами, еталонами, правилами із-за невизначеності критеріїв. По-друге, для оцінювання інновації часто традиційні засоби не підходять, необхідні нові об'єктивні, адекватні та конструктивні засоби, які дозволяють визначити нові властивості спроектованої педагогічної системи, процесу, методики, технології тощо. По-третє, сама процедура експертизи інновацій порівняно з класичною оцінкою звичних об'єктів потребує додаткових дій, пов'язаних з специфікою оцінюваного об'єкта, який має інноваційний статус. По-четверте, експерти повинні володіти необхідними знаннями й досвідом щоб зробити об'єктивний аналіз інновації, що подається для оцінювання.

Аналізуючи проблеми оцінювання освітніх інновацій В. Слободчиков робить висновок, що техніки та критерії традиційної експертизи в даному випадку непридатні, бо передбачувані перетворення вимагають оцінки того, чого ще немає. Тут виникає спеціальне завдання з виявлення та перевизначення об'єктів, критеріїв та процедур експертування цих – ще тільки можливих і, як правило, інноваційних змін щодо сформованої практики [7, с. 28].

Термін "критерій" грецького походження (гр. *kriterion* – засіб судження), означає ознаку (ознаки), на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація певних об'єктів Критерії експертизи освітніх інновацій – це система ознак, які можна виокремити, описати, об'єктивно оцінити, порівняти, й на підставі чого дати усесторонню характеристику представленої для оцінювання інновації. Критерії як найбільш загальні ознаки конкретизуються у показниках, які утворюють індикатори, тобто прості, доступні для оцінювання властивості.

Цілісність критеріїв має забезпечувати оцінку інновації як системи, процесу й технології та можливість прогнозування змін, які вносить

нововведення у педагогічний процес. Тому при виборі критеріїв і показників експертизи необхідно дотримуватися таких вимог: системності, повноти, оптимальності, можливості якісного аналізу й кількісної (в певній шкалі балів) оцінки.

Рішення про впровадження інновації у конкретному навчальному закладі приймається на основі інформації про її концептуальну сутність, мету й задачі, структуру, зміст, особливості процесу, технологію та умови реалізації. Зважаючи на це, ми виділяємо наступні групи критеріїв експертизи освітніх інновацій:

1) *методологічні критерії* – характеризуються показниками актуальності інновації, наукової обґрунтованості концепції інноваційного проекту, визначеності його теоретико-методологічних засад;

2) *процесуальні критерії* – визначають ступінь розробленості процесу реалізації нововведення, його відповідності стратегії інноваційного розвитку навчального закладу, загальним закономірностям і принципам функціонування інноваційних процесів;

3) *ресурсні критерії* – визначаються показниками цілісності, оптимальності, необхідного рівня забезпечення кадрових, інформаційно-комунікативних, організаційно-управлінських, технологічних, матеріальних та фінансових ресурсів навчального закладу як суб'єкта реалізації інновації;

4) *технологічні критерії* – оцінка запропонованих форм, методів, процедур організації, управління й моніторингу діяльності учасників реалізації інноваційного проекту;

5) *результативні критерії* – показники чіткості таксономії цілей проекту, засоби діагностики їх досягнення.

Технологія проведення експертизи освітніх інновацій передбачає проходження ряду послідовних етапів.

1. Подання заявки на експертизу інноваційного проекту, визначення її цілей, обсягу й змісту питань, що потребують кваліфікованого аналізу.

2. Формування експертної групи, в яку входять кваліфіковані фахівці, що володіють необхідними теоретичними знаннями й досвідом.

3. Надання експертам основної і додаткової інформації про розроблену інновацію та навчальний заклад, у якому вона буде впроваджуватися.

4. Встановлення ціннісних основ, підходів, критеріїв і вироблення правил і процедур експертизи.

5. Проведення експертизи.

6. Аналіз результатів, вироблення спільного висновку, надання рекомендацій й консультування замовників експертизи.

У теорії і практиці експертизи освітніх інновацій усталеним є підхід до вибору незалежних експертів, якими не можуть бути керівники або педагогічні працівники самого навчального закладу, наукові керівники його експериментальної роботи, керівництво управлінь або відділів освіти, наукові консультанти навчального закладу. Експертами можуть бути наукові співробітники інститутів Національної Академії педагогічних наук, науково-педагогічні співробітники обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти і вищих навчальних закладів, в окремих випадках – спеціально підготовлені і досвідчені методисти районних відділів освіти [8, с. 215]. При такому закритому підході висновки експертної комісії часто мають тільки дозвільний або заборонний характер.

Інша концепція організації експертизи ґрунтується на антропологічному контексті і гуманітарному змісті освітніх інновацій (С. Братченко, Г. Прозументова, А. Рикун, Г. Ігнат'єва, В. Слободчиков). Такий підхід передбачає не тільки і не скільки використання висновків і рекомендацій, отриманих академічними дослідниками чи вищестоящими управлінськими структурами, скільки можливість комплексної багаторівневої участі самих суб'єктів освітніх інновацій (керівників, адміністраторів навчальних закладів, творчих груп педагогів чи окремих учителів) в експертній діяльності. Признання за ініціаторами нововведень права на експертну дослідницьку діяльність означає і переосмислення ролі й

природи самої експертизи, і, зокрема, відмову від її суто академічної ідентичності, що передбачає особливий смисл позиції експерта і його діяльності. Експерт займає позицію не зовні досліджуваної спільноти, а всередині її. Інноватор-практик стає повноправним суб'єктом всіх ланок експертної діяльності, учасником рівноправного, діалогічного вироблення рішення, співуправління інноваційним процесом. Участь самих ініціаторів в експертизі нововведень забезпечує її відкритість, об'єктивність критеріїв і прозорість процедур оцінювання, вмотивованість висновків. Позиція суб'єкта експертної діяльності стимулює педагогів-інноваторів до саморефлексії, усвідомленої корекції цілепокладання, відповідального ставлення до вибору та реалізації нововведень.

Технологічний процес експертизи освітніх інновацій забезпечується комплексом методів, які дозволяють ефективно вирішувати поставлені завдання на всіх етапах її проведення: презентація, захист проекту, методи вибору експертів, оцінювання проектів, формулювання висновків і рекомендацій, консультативні методи. При проведенні основних експертних процедур застосовуються логіко-аналітичні методи: індукція і дедукція, аналіз і синтез, абстрагування і конкретизація, порівняння, моделювання, класифікація; емпіричні методи збору інформації про стан педагогічної системи навчального закладу: вивчення документації, педагогічний консиліум, експертна оцінка, самооцінка, вивчення продуктів діяльності, анкетування, інтерв'ю, бесіда, тести; методи обробки й систематизації результатів експертизи: кількісний і якісний аналіз, ранжування, шкалування, індексування; методи математичної і комп'ютерної обробки даних; інтерпретаційні методи – призначені для пояснення отриманих результатів і формування висновків: структурування, факторний аналіз.

Основним методом отримання вихідної експертної інформації є метод експертних оцінок – спосіб дослідження процесів і явищ, які не піддаються формалізації, безпосередньому вимірюванню і який засновується на реєстрації та опрацюванні логіко-інтуїтивних суджень спеціалістів про них.

Методом прогнозного графа визначаються провідні ідеї, покладені в основу навчальних, виховних й управлінських інновацій [1, с. 29]. Широко використовуються у сучасній практиці експертизи освітніх інновацій експериментально-ігрові методи: ділові, організаційно-рольові ігри, мозкова атака, синектика, методи колективного блокнота, аналогій, номінальної групи, метод аналізу конкретних ситуацій (case study), метод "Дельфа" та ін.

Всі методи взаємопов'язані і доповнюють один одного в цілісному процесі експертного дослідження освітніх інновацій.

Завершальним етапом експертизи є формулювання експертного висновку, надання рекомендацій й консультування замовників експертизи.

Експертний висновок представляє собою документ, у якому мають бути максимально повно розкриті характер об'єктів експертизи, використана критеріальна база і техніка оцінювання [4, с. 126]. В експертному висновку подаються: мета і завдання, критерії і процедура експертизи; загальна оцінка представленого проекту, реальний чи фіктивний (псевдоінновація) характер носить нововведення, ступінь його актуальності, новизни, авторства; аналіз складових проекту (концептуальної основи, цілей, змісту, процесуального й результативного компонентів); значущість інновації для вирішення наявних проблем у навчальному закладі; можливість її впровадження (може бути впроваджена; може бути впроваджена з відповідними змінами та доповненнями; може бути впроваджена після суттєвого перероблення; не повинна впроваджуватися); оцінка ресурсів навчального закладу, необхідних для реалізації нововведення; можливі ризики й проблеми, що можуть виникнути в процесі реалізації проекту; прогноз позитивних і можливих негативних наслідків нововведення; конкретні рекомендації експертів щодо подальшої роботи над упровадженням проекту або його удосконалення.

Експерти мають обов'язково обґрунтувати своїх висновки, надати консультації розробникам проекту чи замовникам експертизи щодо подальшої роботи над реалізацією завдань інноваційного розвитку навчального закладу.

Висновки. Експертиза освітніх інновацій у загальному інноваційному процесі виступає як важливий компонент інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо реалізації певних інновацій у конкретному навчальному закладі. Кваліфікована, відкрита експертиза освітніх інноваційних проектів спрямована на підтримку й науково-консультативний супровід інноваційної діяльності педагогічних колективів. Попередня оцінка й прогнозування наслідків нововведення дозволяє уникнути ризиків та підвищити ефективність інноваційних процесів.

Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні процесуальної складової технології експертизи освітніх інновацій, апробації нових методів її проведення.

Список використаної літератури:

1. Даниленко Л.І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: авторефер. дис... доктора пед. наук: 13.00.01 / Даниленко Лідія Іванівна. – К., 2005. – 48 с.
2. Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. – Томск, 2007. – 127 с.
3. Мкртычян Г. М. Психолого-педагогическая экспертиза в образовании: Теория и практика. Дис. ... доктора психол. наук. 19.00.07 / Герасим Амирович Мкртычян. – Нижний Новгород 2002. – 351 с.
4. Новикова Т. Г. Экспертиза инновационной деятельности в образовании: монография / Т. Г. Новикова. – М.: АПК и ППРО, 2005. – 290 с.
5. Радченко М. В. Совершенствование инновационной деятельности вузов: дис. ... канд. эконом. наук: 08.00.05 / М. В. Радченко. – Ставрополь, 2005. – 168 с.
6. Сидельников Ю.В. Системный анализ технологии экспертного прогнозирования / Ю. В. Сидельников. – М.: Изд-во МАИ, 2007. – 453 с.
7. Слободчиков В. И. Методология экспертизы инновационных образовательных проектов / Экспертиза образовательных проектов:

Материалы международной научно-практической конференции. – Минск, 1997. – С. 23-35.

8. Г. Д. Щекатунова. Експертиза моделей інноваційних загальноосвітніх навчальних закладів // Акмеологія шкільної освіти: Науково-методичний посібник / За загальною редакцією Г. С. Сазоненко. – К.: "Основи", 2010. – С. 210-218.

И. И. Коновальчук. Теоретические и технологические аспекты экспертизы образовательных инноваций

В статье определены теоретические основы и технология проведения экспертизы образовательных инноваций, результаты которой выступают основой принятия решения о реализации выбранных нововведений в конкретном учебном заведении. Комплексным объектом экспертизы выступают инновация и технология ее внедрения, а также готовность учебного заведения к реализации выбранного нововведения.

Ключевые слова: экспертиза, экспертиза образовательных инноваций, критерии экспертизы, экспертная группа, технология экспертизы.

I. I. Konovalchuk. The theoretical and the technology aspects of expertise of educational innovations.

The article deals with the problem of theoretical grounds and the technology of conducting a pedagogical expertise of educational innovations. The results of this expertise are the basis of taking decisions of realization of chosen innovations in a specific educational establishment. The complex object of the expertise is the innovation and the technology of its implementation and also the preparedness of the educational establishment to the realization of the chosen innovation.

Basic words: expertise, the expertise of educational innovations, the criteria of the expertise, the expert group, the technology of the expertise.